

Artur Lis

Sesja naukowa „Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej”

(Stalowa Wola, 19 maja 2011 r.)

Dnia 19 maja 2011 roku, w Instytucie Prawa w Stalowej Woli odbyła się konferencja naukowa pt. *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*. Organizatorem sympozjum była Katedra Historii Prawa Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL przy wsparciu Stalowowolskiego Koła Naukowego Studentów Prawa.

Sesję rozpoczęła uroczysta Msza Święta w Kaplicy Akademickiej KUL w Stalowej Woli pod przewodnictwem ks. prof. dr hab. Jana Zimnego. Następnie wszyscy uczestnicy konferencji udali się do siedziby Instytutu Prawa w Stalowej Woli. Do tego miasta przybyli przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych, spośród których największą grupę uczestników stanowili studenci prawa.

Słowa powitania wygłosiła dr hab. Magdalena Pyter z Katedry Historii Prawa WZPiNoG. Przywitała ona gości, pracowników naukowych i referentów oraz podkreśliła konieczność podejmowania badań nad historią prawa.

Po oficjalnym rozpoczęciu konferencji, jako pierwszy głos zabrał dr Paweł Bu-

coń – z referatem pt. *Święty Iwon z Bretanii - średniowieczny patron współczesnych prawników*. Prelegent przypomniał, iż w dniu 19 maja każdego roku przypada wspomnienie świętego Iwo Hélory, patrona prawników. Święty Iwo był sędzią, który w niezrównany sposób łączył sprawiedliwość ziemską z zasadami chrześcijańskiej miłości bliźniego. Był także szlachetnym i świetnym adwokatem, o otwartym umyśle, sprycie i umiejętnościach godzenia zwaśnionych. Był wreszcie kapłanem pełnym apostołskiego zapału, skutecznie prowadzącym liczne dzieła miłosierdzia. Przede wszystkim był jednak człowiekiem Bożego serca, który na pierwszym miejscu w życiu postawił Chrystusa, z miłości do Niego troszczył się o najuboższych i pokrzywdzonych. Dlatego, zwłaszcza w środowisku prawniczym, warto wracać myślą do takiej postaci i przypominać ją. Bez wątpienia ów Święty łączy w sobie piękne cechy oraz prezentuje wartości uniwersalne i ponadczasowe.

Drugi referat konferencji wygłosił prof. dr hab. Czesław Deptuła pt. *Prawo kulturze Polski piastowskiej (wybrane zagadnienia)*.

Prelegent zauważył, iż przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 roku było punktem zwrotnym w dziejach Polski. Państwo pierwszych Piastów zakorzenione zostało w kulturze międzynarodowej społeczności państw europejskich. Sytuacja ta sprzyjała wpływowi niektórych praw obcych na ustrój prawny Polski. W dotychczasowej praktyce państw słowiańskich system prawny opierał się na plemiennym prawie zwyczajowym, w zasadzie niepisanym. Deptuła podjął próbę omówienia relacji pomiędzy funkcjonowaniem prawa w przekazie ustnym a w oparciu o zapis, jak również poddał krytyce prawo Europy barbarzyńskiej.

Nader interesujący był także wykład dr hab. Magdaleny Pyter – *Kary w średniowieczu ze szczególnym uwzględnieniem kary ukamienowania i rozszarpania*. Celem referatu było przedstawienie systemu kar obowiązujących w prawie karnym polskiego średniowiecza. Na szczególną uwagę zasłużyły kary: ukamienowania i rozszarpania. Miały one na celu spowodowanie u skazanego większej dolegliwości, która w efekcie i tak kończyła się śmiercią. Trzeba zaznaczyć, że kary te nie odbiegały od kar stosowanych we wspomnianym okresie w Europie środkowej.

W dalszej części sesji referat nt. *Męczeństwo – najwyższa próba miłości. Św. Stanisław ze Szczepanowa - aspekt prawno-kanonizacyjny*, wygłosił mgr Artur Lis. Poddano analizie dane źródłowe (Gall Anonim, Wincenty Kadłubek), by następnie przejść do przedstawienia dorobku historiograficznego (Tadeusz Wojciechowski, Marian Plezia, Gerard Labuda). Podniesiono, iż Wincenty zwany Kadłubkiem pisząc o św. Stanisławie, przeciwstawił

czytelnikom dwie tradycje: 1) duchowieństwa krakowskiego, którą uznawał za prawdziwą oraz 2) dynastyczną – którą prezentował jako oszczerstwa Bolesława II podczas pobytu na Węgrzech, która w biskupie widziała inicjatora spisku przeciwko królowi. Przyczyną wygnania króla Bolesława było zabójstwo biskupa krakowskiego Stanisława, popełnione, jako zemsta za czyn określony wyrazem *traditio* - oznaczającym przeciwstawienie się poddanego względem panującego. To właśnie rozpoznał mistrz Wincenty tę prawdę, że chrześcijański władca w chrześcijańskim narodzie to nie tyran narzucony, który absolutnie - niezależnie od okoliczności sprawuje swoją władzę. Biskup krakowski Stanisław z wiernego stronnika stał się przeciwnikiem i zdrajcą w odczuciu monarchy. Skazanie Stanisława i wykonanie wyroku doprowadziło do obalenia ambitnego (pysznego) władcy przez opozycję możnowładczą-rycerską. Stanisław - jako człowiek świętobliwy i największej prawości, mógł z najczystszych pobudek karcić okrucieństwo króla, niezależnie od tego, w jakiej ujawniło się sprawie. Stanisław został zabity w kościele św. Michała na Skałce w Krakowie. Kanonizowany przez papieża Innocentego IV w Asyżu 17 IX 1253 – święto 8 maja. Nie jest najważniejsze czy biskup zginął przy ołtarzu z ręki działającego w afekcie króla, czy też został na śmierć skazany i stracony; ważne jest to, że rychło po śmierci otoczono go kultem. Problem tkwi w tym, że Bolesław Szczodry-Śmiały należy niewątpliwie do najsławniejszych władców Polski, do największych dobrodziejów Kościoła polskiego i do wybitnych protagonistów siły i wielkości Kościoła powszechnego.

Następnie mgr Paweł Rogowski wygłosił referat – *Przysięga na Słońce – jako przykład środka dowodowego w średniowieczu*. Prelegent zaznaczył, że wystąpienie jest próbą zgłębienia zagadnienie przysięgi na Słońce od czasów pierwotnych aż do średniowiecza. Jak autor wykazał - genezy tego zwyczaju upatrywać można w wielu aspektach społecznych, psychologicznych i socjologicznych na gruncie których ukształtował się światopogląd zwany animizmem, a który był podłożem do wykształcenia się instytucji przysięgi. Zwyczaj składania przysięgi na Słońce był na tyle silny, że przetrwał aż do średniowiecza i swej uroczystej formie stosowany był przez rycerstwo-szlachtę w przypadkach nagany szlachectwa, by wraz z upływem czasu i rozwojem wyznania chrześcijańskiego przekształcić się w instytucję wyłączną dla ludności żydowskiej.

Z ogromnym uznaniem uczestników sympozjum spotkało się wystąpienie mgr Beaty Uranowskiej pt. *Procesy o czary w średniowieczu*. Prelegentka podkreśliła, że wraz z rozwojem procesu inkwizycyjnego w czasach nowożytnych (XVI-XVIII w.) niezwykle silnie było związane zjawisko procesów o czary, jakie na szeroką skalę niemal w całej Europie. Karę spalania na stosie za wyrządzanie szkód ludziom za pomocą czarów przewidywała *Carolina*. Wymagała jednak, aby podstawą wyroku było przyznanie się do winy oraz zeznania dwóch naocznych świadków. Osoba podejrzana o uprawianie czarów, gdy istniały wyraźne poszlaki, była poddawana torturom.

Dr Damian Gil zaprezentował referat pt. *Profesor Marian Cieślak - analiza dorobku i myśli wielkiego uczonego*. Referent przypo-

mniał wybitną postać profesora prawa i postępowania karnego Mariana Cieślaka (1821-2010). Prelegent przypomniał, iż pełnił on funkcję dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie przez wiele lat kierował Katedrą Postępowania Karnego. Od 1974 związany z Uniwersytetem Gdańskim. Profesor Cieślak był członkiem komisji opracowujących nowe kodyfikacje karne. Naczelne zasady procesu karnego, system przesłanek procesowych, nieważność z mocy prawa, reguły *ne peius* to tylko nieliczne instytucje, które na zawsze będziemy wiązać z nazwiskiem profesora.

Ostatni w pierwszej części był odczyt dr Bożeny Czech-Jezińskiej pt. *Spojrzenie wstecz: Jak kształcono prawników w Polsce sto lat temu?* Problem sposobu kształtowania ogólnej formacji intelektualnej absolwentów wydziałów prawniczych oraz sposób weryfikacji poziomu studiów od zarania uniwersyteckiego kształcenia jurystów wydawał się szczególnie palący w okresach transformacji państw. Za kilka lat będziemy obchodzić 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. Warto, więc „spojrzeć wstecz”, tym bardziej, że właśnie okres międzywojenny, reprezentujący wartościowy model edukacji prawniczej, jest coraz powszechniej uznawany za jeden z czynników wyznaczających nową edukację absolwentów studiów jurystycznych. Prelegentka przedstawiła kształtujące się wówczas zasady funkcjonowania studiów prawniczych i ich program, wprowadzając słuchaczy w ówczesną atmosferę anegdotami z egzaminów i wykładów na wydziałach prawnych uniwersytetów w Polsce międzywojennej.

Podczas przerwy odbyła się promocja materiałów pokonferencyjnych pierwszej sesji *Prawa w Europie średniowiecznej i nowożytnej*. Była to także doskonała okazja do dyskusji i wymiany poglądów przy filiżance kawy w kularach.

Drugą część sesji otworzył referat mgr Artura Lis nt. *Wanda córka Kraka – kilka uwag nad historią ustroju*. Geneza legendy o królowej Wandzie – córce Kraka, chociaż posiada bogatą literaturę przedmiotu nadal wywołuje liczne kontrowersje. Niniejszy wykład dotyczył sporów o interpretację podania o prawodawcy Kraku, „całożercy” smoku oraz pięknej Wandzie. Punktem wyjścia omawianych dziejów bajecznych jest „Kronika polska” mistrza Wincentego Kadłubka oraz późniejsza historiografia i tradycja historyczna. W takiej optyce ujęte zostały interpretacje opisu Kadłubka oraz późniejsze zmiany wprowadzone przez kolejne generacje uczonych. Autor podkreślił, iż rozbiór mitu Kadłubkowego implikuje potrzebę studium porównawczego, które by rzuciło wiązkę światła na splot poruszonych spraw (np. z czeskim Krokiem i Libuszą). Konkludując stwierdził, że prezentacja ujawnia skalę możliwości interpretacyjnych tkwiących w badaniach na historię ustroju, dając niekiedy świadectwo ogromu przeszczeni rekonstruowanej rzeczywistości.

Kolejny referat, zatytułowany: *Postępowanie egzekucyjne w dobie polskiego średniowiecza*, wygłosił mgr Marcin Owsianka. Prelegent zwrócił uwagę na rolę egzekucji, jako podstawowego instrumentu do skutecznego dochodzenia roszczeń. Ponadto omówione zostało zagadnienie ewolucji postępowania egzekucyjnego począwszy od prowadzenia

egzekucji prywatnej aż do egzekucji majątkowej. Następnie dokonana została analiza Statutów Kazimierza Wielkiego, jako wybitnego źródła polskiego prawa. Ponadto kilka uwag poświęcono roli organów egzekucyjnych i przedstawiono zasady wykonywania egzekucji z nieruchomości. Podsumowując wskazano, iż można dostrzec refleksy wielu instytucji średniowiecznego prawa egzekucyjnego we współczesnej procedurze cywilnej.

Proces inkwizycyjny był przedmiotem wystąpienia Katarzyny Mastalerczyk. Punktem wyjścia było omówienie dwóch historycznych rodzajów procesu a następnie przejście do właściwego omówienia procesu inkwizycyjnego. Referat omawiał etapy postępowania trybunału inkwizycyjnego z poruszeniem problematyki środków dowodowych oraz kar stosowanych w średniowiecznym postępowaniu.

Następnie mgr Mirosław Kopeć wygłosił erudycyjny referat pt. *Wpływ uniwersytetów włoskich na polskich prawników w okresie renesansu*. Uniwersytety Włoskie, a w szczególności Uniwersytet w Bolonii oraz w Padwie przyczyniły się nie tylko do rozwoju polskiej myśli prawniczej w Polsce w okresie renesansu, ale również przyczyniły się do rozwoju kultury renesansowej w naszym kraju. Wpływ uniwersytetów włoskich był dwójakiego rodzaju: bezpośredni i pośredni. Bezpośrednio uniwersytety włoskie wpływały na Polaków studiujących we Włoszech, pośrednio wpływały na Polaków, którzy we Włoszech nigdy nie byli, a jedynie zetknęli się w wychowankami tychże uniwersytetów. Artykuł przedstawia ponad stuletni okres, w którym polska myśl prawnicza przeżywała swój renesans za przyczyną włoskich uniwersytetów.

Kolejny referat konferencji wygłosiła mgr Justyna Wilkosz-Kopeć pt. *Geneza i rozwój Służby Celnej w Polsce*. W wystąpieniu poruszyła tematykę „celnictwa” jako, że jest to jedna z najstarszych administracji i profesji w historii społeczeństw ludzkich zorganizowanych w państwa również i w Polsce załątki tej profesji sięgają początków naszej państwowości. W związku z powyższym w dalszej części wystąpienia przedstawiony został rozwój i geneza Służby Celnej na ziemiach Polskich. Autorka poddała analizie następujące zagadnienia: 1) jak kształtował się model organizacyjno-prawny celnictwa na ziemiach polskich, jakie rozwiązania organizacyjno-prawne zostały zapożyczone czy odwzorowane od innych państw, a jakie są typowo polskimi; 2) jak kształtowały się zadania Służby Celnej, ich ewolucja aż do czasów nowożytnych.

Niezmiernie interesujący z poznawczego punktu widzenia był referat *Od sprawiedliwości do utilitaryzmu: poglądy myślicieli oświecenia na prawo karne* - dr Filipa Cieplego. Prelegent opisał podstawy prawa karnego w świetle doktryny św. Tomasza z Akwinu. Podstawy odpowiedzialności karnej i rozumienie kary przez św. Tomasza wynika z personalistycznej wizji człowieka. Akwinata podkreślał, że człowiek jest rozumny, wolny i w związku z tym odpowiedzialny. Normy prawa karnego powinny pozostawać przy tym w harmonii z normami prawa naturalnego. Fundamentalnym celem reakcji karnej jest według św. Tomasza retribucja. Sprawiedliwa odpłata za przestępstwo spełnia wymagania etyczne i polityczne stawiane prawu karnemu. Kara rozumiana jako sprawiedliwa odpłata stoi na straży realizacji funkcji karzą-

cej prawa karnego, wspomaga przy tym funkcję odstraszącą i wychowawczą. Idea retribucji, jako podstawa wymiaru kary, realizuje naturalne prawo pokrzywdzonego, aby sprawca został słusznie ukarany, adekwatnie do krzywdy wyrządzonej przestępstwem, acz równocześnie jest otwarta na złagodzenie surowości kary w myśl ideału miłosierdzia.

Tekst dotyczący *Europejskich kodyfikacji prawa XIX wieku* był przedmiotem wystąpienia Agaty Marii Jakieły. Autorka poddała analizie kodyfikacje XIX wieku m.in.: *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)*, *Kodeks Napoleona*, *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*, *Zivilgesetzbuch (ZGB)*. Stwierdziła, że ogłoszenie w napoleońskiej Francji w ciągu krótkiego czasu pięciu kodeksów: cywilnego (1804), procedury cywilnej (1806), handlowego (1807), procedury karnej (1808) i karnego (1810), było wydarzeniem bez precedensu w dotychczasowym ruchu kodyfikacji prawa w Europie. Kodeks Napoleona oddawał jednak w nowej rzeczywistości społecznej najważniejsze osiągnięcia wielkiej rewolucji francuskiej: wolność osoby, nienaruszalność własności prywatnej i swobodę obrotu prawnego. Idąc dalej Jakieła scharakteryzowała budowę ABGB, który podobnie jak Kodeks Napoleona dzielił się na trzy działy: 1) o prawie osobowym, 2) o prawie rzeczowym oraz 3) o przepisach wspólnych prawom osobowym i rzeczowym. Z kolei zajmując się niemiecką kodyfikacją podkreśliła, iż odejściem od założeń pozytywizmu prawniczego i metody formalno dogmatycznej były te postanowienia BGB, które ograniczały autonomię woli stron w kształtowaniu stosunków umownych przepisami o charakterze norm ogólnych o bardzo pojemnej treści.

Kolejny referat nt. *Uprawnienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w Ustawie Konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku*, został wygłoszony przez mgr Marcina Maziarza. Prelegent przypomniał, iż prezydent otrzymał władzę zwierzchnią względem parlamentu i rządu, był „odpowiedzialny przed Bogiem i historią”. Konstytucja nadała mu prerogatywy niewymagające kontrasygnaty odpowiednich ministrów. Mógł mianować premiera i ministrów, zwoływać i rozwiązywać Sejm i Senat, wyznaczać terminy ich sesji, powoływać 1/3 senatorów. Posiadał także prawo wskazania następcy na czas wojny, kandydata na prezydenta, mianowania lub odwołania Naczelnego Wodza. Organem wybierającym prezydenta RP było Zgromadzenie Elektorów. Kadencja prezydenta trwała 7 lat.

Mgr Kamil Woźniak zaprezentował referat pt. *Ewolucja ustroju samorządu terytorialnego w Polsce w XX wieku*. Prelekcja dotyczyła ewolucji samorządu terytorialnego. Na wstępie przedstawiono historię tworzenia się samorządu terytorialnego w Polsce do końca I wojny światowej. Następnym okresem, było Dwudziestolecie Międzywojenne - doniosłość Konstytucji Marcowej oraz reformy z 1933 roku. Kolejnym etapem ewolucji, a raczej jej zahamowaniem były lata 1945-1989 - czyli czasy ustroju socjalistycznego. Ostatni, najciekawszy etap ewolucji to ostatnia dekada XX wieku oraz pierwsza XXI wieku, czyli proces utworzenia i udoskonalania trójstopniowego podziału samorządu terytorialnego oraz przystąpienie Polski do Unii Europejskiej.

W dalszej część sesji głos zabrał mgr Dominik Tyrawa w cieszącym się żywym zainteresowaniem referacie pt. *Kształtowanie się relacji prawa międzynarodowego do prawa*

krajowego w Polsce w latach 1918-1952. Uwagi na marginesie poglądów doktryny i orzecznictwa. Autor w swoim artykule, w pierwszej kolejności scharakteryzował zależności zachodzące pomiędzy prawem międzynarodowym a prawem krajowym. Te relacje zostały omówione w kontekście klasycznych poglądów z tego zakresu, tj. monizmu i dualizmu. Przybliżeni zostali także przedstawiciele tych dwóch szkół. Następnie omówione zostały główne akty ustrojowe z określonego okresu i regulacje w nich zawarte odnoszące się do prawa międzynarodowego. Jako ostatnie przybliżone zostały orzeczenia sądów (SN, NTA, sądy apelacyjne) oraz poglądy doktryny z tamtego okresu.

Ostatni referat nt. *Rudolf Stammler jako przedstawiciel hamburskiej filozofii prawa* wygłosił dr Łukasz Pikula. Myślą przewodnią prelekcji było zrozumienie i przedstawienie filozofii prawa Rudolfa Stammera przy użyciu narzędzi i aparatu naukowego wypracowanego przez filozofów z proveniencji Marburger Schule. Oparto się tutaj na założeniu, że poznanie musi dostosowywać do siebie przedmioty, a więc jest ono zasadniczo „produktem kategorialnych syntez”. W tym też kontekście autor przyjmuje za punkt wyjścia tezę, że filozofia prawa „musi szukać” tego pojęcia, które zakłada wówczas, kiedy „coś” określa, jako prawo pozytywne. Warunek ten, stworzony przez „samo tylko myślenie” umożliwia określone przedmioty poznania zrozumieć, jako „rzeczywistość prawną” i zarazem odróżnić prawo od innych norm przenikających przestrzeń szeroko rozumianego życia społecznego np. norm moralnych, obyczajowych, religijnych etc.

Jak wynika z powyższych uwag, w czasie wystąpień poruszono rozmaite kwestie, wskazując jednocześnie na możliwość prowadzenia dalszej ich eksploracji naukowej. Należy zauważyć, że przez cały czas trwania konferencji, towarzyszyło jej zainteresowanie ze strony studentów. Ważnym i cennym elementem konferencji były żywe dyskusje, ukazujące niekiedy bardzo różne sposoby podejścia do prezentowanych zagadnień. Konferencję zakończono zapowiedzią konty-

nuowania tego typu spotkań, miejmy nadzieję w poszerzonym o kolejnych specjalistów gronie, co będzie zapewne cennym źródłem informacji do kolejnych przemyśleń.

Podsumowania wyników i zamknięcia obrad dokonał organizator mgr Artur Lis (Katedra Historii Prawa), kierując podziękowania do referentów i uczestników konferencji. Zapowiedziano publikację materiałów konferencyjnych. Kolejne sympozjum odbędzie się w Stalowej Woli 19 maja 2012 roku.

NOTA O AUTORZE

mgr Artur Lis, asystent w Katedrze Historii Prawa Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL JP II w Stalowej Woli.